

Μπέρτολτ Μπρεχτ (Bertolt Brecht 1898 –1956)

- Ο Μπέρτολτ Μπρεχτ ήταν Γερμανός δραματουργός, σκηνοθέτης και ποιητής του 20ού αιώνα. Θεωρείται ο πατέρας του «επικού θεάτρου» (Episches Theater) στη Γερμανία.
- Το ζητούμενο για τον Γερμανό δραματουργό είναι ο θεατής να στέκεται με κριτική ματιά απέναντι στο θέαμα που παρακολουθεί, με απώτερο στόχο να αναγνωρίσει την κοινωνική αδικία και την εκμετάλλευση και μετά το θέατρο να αναζητήσει τρόπους προκειμένου να αλλάξει τις υπάρχουσες δομές της κοινωνίας.

- Ο Μπρεχτ επισημαίνει: «Χρειαζόμαστε ένα θέατρο που να δίνει δυνατότητες όχι μόνο για συναισθήματα, απόψεις και κίνητρα τα οποία επιτρέπει το εκάστοτε πεδίο των ανθρώπινων σχέσεων όπου συμβαίνουν οι πράξεις. Χρειαζόμαστε ένα θέατρο που να χρησιμοποιεί και να παράγει σκέψεις και αισθήματα, τα οποία να παίζουν έναν ρόλο για τη μεταβολή του πεδίου αυτού». Βλ. Μπέρτολτ Μπρεχτ, «Μικρό όργανο για το θέατρο», στο *Από τον Αριστοτέλη στον Μπρεχτ*, εκδ. Κάλβος, Αθήνα 1979, σ. 250.

- Ο Μπρεχτ θέλει τον θεατή να αποστασιοποιείται από τα πάθη, έτσι ώστε να τα παρατηρεί με κριτική ματιά. Ο ίδιος σημειώνει: επειδή το κοινό δεν καλείται να πέσει μέσα στον μύθο, όπως μέσα σε ένα ποτάμι για να παρασυρθεί τότε από δω, τότε από κει, πρέπει τα γεγονότα να συνδεθούν έτσι μεταξύ τους, ώστε οι κόμποι να είναι φανεροί. Έτσι μόνο μπορεί ο θεατής να παρεμβάλλεται ανάμεσά τους με την κρίση του. Βλ. Μπέρτολτ Μπρεχτ, «Μικρό όργανο για το θέατρο», στο Από τον Αριστοτέλη στον Μπρεχτ, εκδ. Κάλβος, Αθήνα 1979, σ. 267.

- Στο θέατρο του Μπρεχτ δημιουργείται μια νέα συνθήκη μεταξύ σκηνής και πλατείας που επιφέρει μια νέα κατάσταση.
- Σύμφωνα μ' αυτήν, ο κόσμος της σκηνής και ο κόσμος της πλατείας αποτελούν δύο ετερογενείς, μη οικείες, σαφώς διακριτές οντότητες, οι οποίες συνυπάρχουν παράλληλα και ταυτόχρονα αλλά σε καμιά περίπτωση δεν υποκαθίστανται ούτε ταυτίζονται η μία με την άλλη.
- Οι ηθοποιοί, επάνω στη σκηνή, παριστάνουν ανθρώπινους χαρακτήρες και συμπεριφορές, αναπτύσσοντας σχέσεις και καταστάσεις που μπορεί να είναι πραγματικά υπαρκτές, μυθοπλαστικά δημιουργημένες, ή φαντασιακά αναπαριστώμενες, να προέρχονται από κάθε είδους μυθολογικά / παραμυθιακά ή ιστορικά / πραγματικά συμβάντα. Έχουν όμως επίγνωση ότι δεν ταυτίζονται με τους ήρωες που υποδύονται, ούτε βιώνουν ως φυσικά πρόσωπα τις δραματικές καταστάσεις που προβάλλουν ως δρώντες. Επομένως, ανάμεσα σ' αυτούς και τον ρόλο τους δημιουργείται μια απόσταση, η οποία καταργεί την ταύτιση με τον ρόλο τους.
- Αντίστοιχα, οι θεατές στην πλατεία, παρευρίσκονται στον συγκεκριμένο χώρο και χρόνο και παρακολουθούν τα διαδραματιζόμενα. Σε καμιά όμως περίπτωση δεν έχουν την ψευδαίσθηση της πραγματικότητας, ενώ, αντίθετα, συνειδητοποιούν πως αυτά που βλέπουν επάνω στη σκηνή, δεν είναι πραγματικά, αλλά θεατρικά, δεν τους αφορούν ως φυσικά πρόσωπα, αλλά ως ανθρώπινες, κοινωνικές μονάδες.
- Με τον τρόπο αυτόν, καταργείται η έννοια της «*θεατρικής σύμβασης*» και η ψευδαίσθηση, βασική προϋπόθεση του αριστοτελικού θεάτρου.
- Στόχος είναι να καταδειχθεί ο αντιφατικός χαρακτήρας των κοινωνικών διαδικασιών και των ατομικών συμπεριφορών. Γίνεται φανερό η διαλεκτική φύση της πραγματικότητας, γεγονός που, στη συνέχεια, επιτρέπει στο κοινό να αντιληφθεί ότι οι ανθρώπινες σχέσεις δεν είναι αυτές που θα έπρεπε να είναι.

- Αποξενωτική απεικόνιση είναι αυτή που αφήνει να φαίνεται μεν το αντικείμενο, αλλά συγχρόνως το κάνει να μοιάζει ξένο. Το αρχαίο και το Μεσαιωνικό θέατρο αποξένωναν τις φιγούρες τους με μάσκες ανθρώπων και ζώων, το Ασιατικό θέατρο χρησιμοποιεί εφφέ αποξένωσης με τη μουσική και την παντομίμα.
- Τα παλιά εφφέ αποξένωσης αφαιρούν από τον θεατή τη δυνατότητα επέμβασης πάνω στο απεικονιζόμενο, το δείχνουν σαν κάτι αμετάκλητο.
- Οι νέες αποξενώσεις πρέπει να αφαιρούν τη σφραγίδα του οικείου από τα κοινωνικά συμβάντα που δεν είναι αναπότρεπτα, γιατί αυτή η σφραγίδα τα προφυλάσσει από κάθε επίθεση. Βλ. Μπέρτολτ Μπρεχτ, «Μικρό όργανο για το θέατρο», στο *Από τον Αριστοτέλη στον Μπρεχτ*, εκδ. Κάλβος, Αθήνα 1979, σ. 253.

- Στο μπρεχτικό θέατρο η ανάπτυξη μιας απόστασης ανάμεσα στη σκηνή και την πλατεία γίνεται και με τον τρόπο με τον οποίο οι ηθοποιοί έρχονται σε επαφή με το κοινό. Ο θίασος εμφανίζεται όλος επάνω στη σκηνή, ως «φυσικά πρόσωπα», που μετατρέπονται σε «δραματικά», παρουσία των θεατών.
  - Απεκδύονται τον πραγματικό εαυτό τους και υποδύονται τον θεατρικό ρόλο με το να ντυθούν, να μακιγιαριστούν και γενικότερα να υποδηλώσουν τη διπλή ιδιότητά τους στο κοινό που τους παρακολουθεί.
  - Χρήση φιλμικών τεχνικών, όπως η «παγωμένη εικόνα» και η στιγμιαία διακοπή ροής της σκηνικής εικόνας. Ο ηθοποιός (υπακούοντας βέβαια στις αντίστοιχες οδηγίες του σκηνοθέτη) σκόπιμα και συνειδητά διακόπτει τη φυσιολογική εξέλιξη της δράσης και ως τρίτος παρεμβαίνει σχολιάζοντας, προκαλώντας έτσι στον θεατή την αίσθηση του «παράξενου» και του «διαφορετικού».
  - Σκηνικά, κοστούμια, αξεσουάρ των ηθοποιών, αντικείμενα και διάκοσμος, εποπτικά στοιχεία και υλικά που σημασιοδοτούν τη δράση και πλαισιώνουν τον σκηνικό χώρο και χρόνο, εντάσσονται στη διαδικασία της αποστασιοποίησης και αποτελούν στοιχεία που προκαλούν την αίσθηση του ανοικείου στη συνείδηση των θεατών. Ένας συνήθης τρόπος πρόκλησης του συγκεκριμένου αποτελέσματος, είναι ο αναχρονισμός ή/ και ο ετεροχρονισμός των σκηνικών αντικειμένων, του διακόσμου και των άλλων υλικών σημείων της σκηνικής δράσης. Σε ένα προγενέστερο ιστορικό περιβάλλον ενσωματώνεται ένα σύγχρονο αντικείμενο (σταθερή ή κινητή τηλεφωνική συσκευή, τηλεκοντρόλ, δέκτης τηλεόρασης κ.α.), το οποίο δεν έχει οργανική θέση ανάμεσα στα υπόλοιπα.
  - Η ενδυματολογία, η διακόσμηση, η σκηνογραφία, αποκτούν μια χρηστική, λειτουργική σημασία, που τις αποδεσμεύει από την άμεση αξιολόγησή τους με βάση τις αισθητικές κατηγορίες του «όμορφου» / «άσχημου» και γίνονται σημαινόμενα ταυτιζόμενα μ' αυτά, περιορίζοντας στο ελάχιστο τη σημειολογική δυναμική που έχουν ως σκηνικά σημαίνοντα.
- Θ. Γραμματας, Μπρεχτικό Επικό και Διδακτικό Θέατρο, στο:

<https://theodoregrammatas.com/el/%CE%BC%CF%80%CF%81%CE%B5%CF%87%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C-%CE%B5%CF%80%CE%B9%CE%BA%CF%8C-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B4%CE%B9%CE%B4%CE%B1%CE%BA%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C-%CE%B8%CE%AD%CE%B1%CF%84%CF%81%CE%BF/>

- Οι δραματικές συγκρούσεις και τα έντονα συναισθήματα, δίνουν την θέση τους στην αφήγηση, στην περιγραφή και την παράθεση απόψεων (Μπένγιαμιν, 1977).
- Η ροή της δράσης, δεν οργανώνεται αρμονικά. Παρατηρείται μια συρραφή αποσπασμάτων χωρίς δραματική κλιμάκωση, με υπερτονισμό όμως των αντιφάσεων (Μπένγιαμιν, 1977).
- Το τέλος των θεατρικών έργων πολλές φορές δίνει την αίσθηση μιας μετέωρης κατάληξης (Μπένγιαμιν, 1977).
- Η μουσική, το στοιχείο της όπερας στα έργα του Μπρεχτ, ενισχύει την αίσθηση του παραξενίσματος συμβάλλοντας στην αποστασιοποίηση.
- Η δράση διακόπτεται, και η μουσική παρεμβαίνει. Διακόπτεται έτσι η συγκινησιακή φόρτιση του θεατή και δίνεται η ευκαιρία για κριτικό στοχασμό.
- Η σκηνή δεν είναι πλέον απομακρυσμένη από την πλατεία αλλά έχει μετατραπεί σε εξέδρα. Η αλλαγή στην σχέση πλατείας και σκηνής προοιωνίζει την αλλαγή της σχέσης θεάτρου και κοινωνίας.
- Η επιθυμητή αντίδραση του κοινού, είναι αυτή του παραξενίσματος, του ξαφνιασματος και της έκπληξης, που μας καλεί να δούμε τα πράγματα που φαίνονται γνωστά με μια άλλη ματιά.
- Β. Μπένγιαμιν, *Δοκίμια για τον Μπρεχτ*, Πύλη, Αθήνα 1977.
- Μ. Μπρεχτ, *Ο Μπρεχτ ερμηνεύει Μπρεχτ*, Νέα Σύνορα, Αθήνα 1977.

- Το θέατρο αποτελεί για τον Μπρεχτ, ένα μέσο αλλαγής της κοινωνίας και γενικότερα του κόσμου. Σύμφωνα με την άποψή του ένα θέατρο που φορτίζει συναισθηματικά τους θεατές και τους βυθίζει στον μικρόκοσμο των χαρακτήρων αποκλείει την δυνατότητα για κριτικό στοχασμό.
- «Σκοπός του θεάτρου μου, είναι να ξυπνήσει στον θεατή την επιθυμία να καταλάβει την κοινωνία στην οποία ζει, και να μεθοδέψει σ' αυτόν το μεράκι να πάρει μέρος στην αλλαγή της» (Μπρεχτ, 1983:10).
- Κύριο μέλημα του Μπρεχτ αποτελεί η αποκάλυψη μέσω του θεάτρου, των αντιφάσεων που διέπουν τις κοινωνικές σχέσεις. Οι αντιφάσεις αυτές πυροδοτούν την συμπεριφορά των προσώπων, και όχι η διασκέδαση και τα αριστοτελικά «φόβον και έλεος», που αναπαράγουν τα κοινωνικά πρότυπα και αποτρέπουν την αλλαγή (Ντορτ, 1975:66).
- Μ. Μπρεχτ, *Αυτός που λέει Ναι και αυτός που λέει Όχι*, Δωδώνη, Αθήνα 1983.
- Μ. Μπρεχτ, *Μικρό Όργανο για το Θέατρο*, Πλειάς, Αθήνα 1974.
- Π. Μάρκαρης, *Ο Μπρεχτ και ο διαλεκτικός λόγος*, Ιθάκη, Αθήνα 1982. Ιθάκη.
- Μ. Ντορτ, *Ανάγνωση του Μπρεχτ*, Κέδρος, Αθήνα 1975.

- Μια μορφή τέχνης, που μπορεί να αξιοποιηθεί ως χρήσιμο εκπαιδευτικό εργαλείο, είναι και το θέατρο. Η ένταξη του θεάτρου στην εκπαίδευση εξασφαλίζει εκτός των άλλων την βιωματική μάθηση. Εμπλέκει άμεσα το παιδί στο γνωστικό αντικείμενο (Τριλίβα & Αναγνωστοπούλου, 2008), απευθύνεται στο σύνολο των αισθήσεών του, ενεργοποιεί σκέψη και συναίσθημα (Αρχοντάκη & Φιλίππου, 2003), καλύπτει τις ανάγκες του για προσωπική αναζήτηση και αλληλεπίδραση με τους υπόλοιπους (Χρυσ αφίδης, 1998), κινείται αποτελεσματικά προς την απόκτηση γνώσεων, δεξιοτήτων αλλά και αναδιαμόρφωση συμπεριφορών (Τριλίβα & Αναγνωστοπούλου, 2008). Το παιδί, εμπλεκόμενο σε μια διαδικασία παραγωγής σκηνικού αποτελέσματος, αναλαμβάνει δράση και συνεγάζεται ομαδικά, εκφράζει συναισθήματα και ιδέες, ενώ ενισχύεται ο αλληλοσεβασμός και η αποδοχή (Άλκηστις, 2008).
- Π. Σέξτου & Σ. Χατζηνικολάου, (2007). «Θεατρο-παιδαγωγικά προγράμματα Αγωγής Υγείας: Η Στεφανία και το Μπαλόκι», *Εκπαίδευση & Θέατρο*, 8, 39-45.
- Σ. Τριλίβα, & Τ. Αναγνωστοπούλου, *Βιωματική Μάθηση*, Τόπος, Αθήνα 2008.
- Ζ. Αρχοντάκη & Δ. Φιλίππου, *205 βιωματικές ασκήσεις για την εμπύχωση των ομάδων*, Καστανιώτης, Αθήνα 2003.
- Άλκηστις, *Μαύρη αγελάδα-άσπρη αγελάδα: Δραματική τέχνη στην εκπαίδευση και διαπολιτισμικότητα*, Τόπος, Αθήνα 2008.

- Ως μια τέτοιου είδους διαδικασία με έντονη παιδαγωγική διάσταση, αντιμετωπίζεται και το θέατρο από τον Μπρεχτ. Αυτό γίνεται εμφανές στα διδακτικά του έργα. Σύμφωνα με τον Μπρεχτ, το θέατρο στην εκπαίδευση, οφείλει να στοχεύει στην άσκηση της διαλεκτικής και στην όξυνση της πολιτικής σκέψης των συμμετεχόντων. Ο μόνος τρόπος για την καλλιέργεια της κριτικής σκέψης, είναι η ενεργή συμμετοχή και η συλλογική δράση ηθοποιών και μη, επί σκηνής.
- «Το διδακτικό έργο βασίζεται στην προσδοκία ότι εκείνος που παίζει μπορεί να επηρεαστεί κοινωνικά, με την εκτέλεση ορισμένων τρόπων δράσης, με τη λήψη ορισμένων στάσεων. Οι εκτελεστές έχουν το καθήκον να μαθαίνουν διδάσκοντας» (Μπρεχτ, 1977:106).
- «Ο στόχος του διδακτικού έργου είναι να δείξει μια πολιτικά λαθεμένη συμπεριφορά και έτσι να διδάξει σωστή πολιτική συμπεριφορά» (Μπρεχτ, 1977:116).
- Μ. Μπρεχτ, *Ο Μπρεχτ ερμηνεύει Μπρεχτ*, Νέα Σύνορα, Αθήνα 1977.